

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Gemeenten en zorgboerderijen

*Een kansrijke combinatie binnen de Wmo
voor mensen met dementie, mits...*

Boerderijen en mensen met dementie: het lijkt geen voor de hand liggende combinatie. Toch is er een aanzienlijk aantal zorgboerderijen waar mensen met dementie terecht kunnen voor dagopvang. Zorgboerderijen bieden mensen met dementie een zinvolle en prettige dagbesteding in een landelijke omgeving. Hun mantelzorgers worden daarmee tijdelijk ontlast van de zorg. Hiermee kunnen zorgboerderijen mogelijk bijdragen aan het langer thuis wonen van mensen met dementie; één van de doelstellingen van het beleid van de rijksoverheid op het gebied van de langdurige zorg.

Belangrijke verandering in bekostiging langdurige zorg

Dagopvang maakt nu nog onderdeel uit van het stelsel van voorzieningen dat bekostigd wordt vanuit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Maar dit gaat veranderen. Met ingang van 2015 zal extramurale begeleiding, waaronder dagopvang voor mensen met dementie, onderdeel gaan uitmaken van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Daarmee worden gemeenten verantwoordelijk voor de organisatie en financiering van dagopvang.

Wmo: eigen kracht als uitgangspunt

Een belangrijke doelstelling van de Wmo is het stimuleren van de maatschappelijke participatie van kwetsbare burgers en hun mantelzorgers. Een uitgangspunt hierbij is de eigen kracht van burgers en een grotere onderlinge betrokkenheid in de samenleving. Burgers, dus ook mensen met dementie en hun mantelzorgers, zullen worden gestimuleerd om eigen verantwoordelijkheid te dragen en ondersteuning te vinden in de eigen informele netwerken. Omdat de stelselherziening uiteindelijk ook gepaard zal gaan met kortingen op het beschikbare budget zullen gemeenten steeds vaker keuzes moeten gaan maken. Dit betekent dat niet iedere zorgaanbieder per definitie in aanmerking komt voor opname in het gemeentelijke voorzieningenaanbod, en dit kan gevolgen hebben voor de keuzevrijheid van burgers.

Welke informatie biedt deze factsheet?

Deze factsheet is bestemd voor gemeenten en zorgboerderijen. Met financiering van Alzheimer Nederland heeft het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) in samenwerking met LEAS bureau voor zorgvernieuwing en Wageningen Universiteit onderzoek gedaan naar de ideeën van gemeenten en zorgboerderijen over de Wmo en hun onderlinge contact hierover. In hoeverre kennen gemeenten en zorgboerderijen elkaar? In hoeverre zijn zij zich bewust van de kansen en bedreigingen van de stelselherziening (van AWBZ naar Wmo)?

De informatie uit deze factsheet komt voort uit interviews die voor dit onderzoek zijn afgenomen bij 21 Wmo-beleidsmedewerkers van gemeenten en 21 (vertegenwoordigers van) zorgboeren verspreid over Nederland. We willen gemeenten en zorgboerderijen informeren over elkaars zienswijzen en de aandachtspunten bij de overheveling van dagopvang naar de Wmo. Hiermee beogen we beide partijen te stimuleren om zorgvuldige en doordachte keuzes te maken ten aanzien van de zorg voor thuiswonende mensen met dementie en hun mantelzorgers.

“We hebben een visiedocument vanuit de cliënt gemaakt over het nut van landbouw en zorg. Dat ligt nu bij alle gemeenten. We hebben bijna alle gemeenten en Wmo-raden uit de regio gesproken. Uit dat soort activiteiten moet je in de komende jaren je kracht halen.”

Bestuurder regionale vereniging zorgboeren

Feiten en cijfers

- Er zijn ongeveer 256.000 mensen met dementie in Nederland. De verwachting is dat dit aantal zal stijgen naar 565.000 in 2050 (Alzheimer Nederland, 2013).
- Er zijn ruim 1000 zorgboerderijen in Nederland. Ongeveer 160 hiervan staan open voor mensen met dementie (Federatie Landbouw & Zorg, 2012).
- Naar schatting nemen 15.000 mensen uit verschillende doelgroepen deel aan dagopvang op een zorgboerderij. Dit betreft 10% van het totale aantal mensen dat in Nederland geïndiceerd is voor dagopvang (Ernst & Young, 2012).
- In de Zorgstandaard Dementie wordt aangegeven dat dagopvang onderdeel is van goede dementiezorg (Alzheimer Nederland en Vilans, 2012).
- Er zijn aanwijzingen dat dagopvang op zorgboerderijen met name voor mannen met dementie een gewenste vorm van dagopvang is. Recente cijfers laten zien dat circa twee derde van de deelnemers aan dagopvang op een zorgboerderij geen gebruik zou hebben gemaakt van dagopvang als er geen zorgboerderij zou zijn geweest (De Bruin, 2009a).
- Er zijn aanwijzingen dat zorgboerderijen de (fysieke) activiteiten en voedselconsumptie van mensen met dementie stimuleren (De Bruin e.a., 2009b; De Bruin e.a. 2010a en 2010b).

Mogelijke bedreigingen van de Wmo

Gemeenten en zorgboerderijen kennen elkaar niet goed genoeg

Een leidende conclusie uit het onderzoek is dat gemeenten en zorgboerderijen elkaar nog niet goed kennen. Veel zorgboeren zijn nog niet gewend om zichzelf extern te presenteren en om zichzelf, zoals reguliere zorgaanbieders, met kracht te positioneren. Het gevolg is dat gemeenten onvoldoende op de hoogte lijken te zijn van de zorg die zorgboerderijen bieden. Zorgboerderijen hebben daardoor vaak nog nauwelijks een rol bij beleidsvorming op het gebied van de Wmo. Gemeenten zullen, in het kader van de Wmo, binnen afzienbare tijd goed op de hoogte moeten zijn van het aanbod van alle lokale zorgaanbieders. Dit is nodig om een effectief voorzieningenaanbod te organiseren dat goed aansluit bij de zorgvraag van hun burgers. Beide partijen worden daarom aangemoedigd om meer bij elkaar in het vizier te komen, zodat zorgboerderijen worden meegenomen in de keuzes die gemeenten maken. Specifiek voor zorgboeren geldt dan verder dat zij er goed aan doen om zichzelf op regionaal niveau nog beter met elkaar te verbinden en een gemeenschappelijke visie te gaan uitdragen naar gemeenten.

Van AWBZ naar Wmo; het moet voor minder

Een belangrijke veronderstelling die ten grondslag ligt aan de overheveling van voorzieningen vanuit de AWBZ naar de Wmo is dat gemeenten zorg voor kwetsbare burgers, onder wie mensen met dementie, inventiever, efficiënter en goedkoper kunnen organiseren dan de rijksoverheid. Deze overheveling zal gepaard gaan met een korting van 25% op het beschikbare budget. Gemeenten krijgen dus aanzienlijk minder budget ter beschikking voor het organiseren van dagopvang dan er tot nu toe door de rijksoverheid aan werd uitgegeven. Gemeenten worden echter wel verantwoordelijk voor een door de vergrijzing groeiende groep burgers die een beroep zal gaan doen op Wmo-voorzieningen. Uit onze interviews blijkt dat nog niet helemaal duidelijk is hoe gemeenten het beschikbare budget gaan verdelen en welk deel daarvan ter beschikking zal komen aan de organisatie van dagopvang (op zorgboerderijen).

Verschillen tussen gemeenten; soms lastig voor cliënten en zorgboerderijen

Gemeenten mogen zelf bepalen hoe zij hun Wmo-beleid gaan vormgeven en hoe zij hun budget gaan besteden. Een gevolg hiervan is dat er tussen gemeenten verschillen en mogelijk ook vormen van ongelijkheid in het aanbod van voorzieningen gaan ontstaan. Dit kan lastig zijn voor cliënten en zorgaanbieders (waaronder zorgboerderijen) die te maken hebben met meerdere gemeenten. Voorzieningen, of delen van voorzieningen (bv. vervoer), zijn soms alleen toegankelijk voor ingezetenen van de eigen gemeente. Hoewel dit op termijn grotendeels zal worden opgelost door het kabinetsvoornemen om te komen tot schaalvergroting van gemeenten, willen zorgboerderijen gemeenten stimuleren om over de eigen grenzen heen te blijven kijken en eventueel samenwerking te zoeken met buurgemeenten.

Mogelijke kansen van de Wmo

Zorgboerderij; een basis voor brede verbindingen

Gezien het beschikbare budget wordt het voor gemeenten relevant om voorzieningen te stimuleren die breed bijdragen aan het realiseren van de Wmo-doelstellingen. Uit ons onderzoek blijkt dat zowel gemeenten als zorgboeren kansen zien om vanuit die optiek de uitgaven voor dagopvang van mensen met dementie enigszins te beheersen. De meeste zorgboerderijen zijn nu al gewend, en in staat, om diverse kwetsbare doelgroepen met elkaar te verbinden en uiteenlopende cliënten op hun zorgboerderij een plaats te bieden die is afgestemd op hun mogelijkheden. Het is goed dat gemeenten hier weet van krijgen en deze mogelijkheden een plaats geven in het Wmo-beleid. Zorgboerderijen doen er goed aan om deze kracht verder uit te bouwen.

Gemeenten; op weg naar ruimere verantwoordelijkheid

Naast een verantwoordelijkheid voor de organisatie en financiering van dagopvang voor mensen met dementie krijgen gemeenten ook een grotere verantwoordelijkheid voor andere kwetsbare burgers zoals jongeren, mensen met een (licht) verstandelijke beperking en cliënten uit de langdurige GGZ. Bezien vanuit de Wmo, maar ook vanuit de aangekondigde nieuwe Participatiewet, proberen gemeenten voor uiteenlopende doelgroepen zorgnetwerken te ontwikkelen waarin geïntegreerde zorg in meerdere levensdomeinen wordt aangeboden (bv. werk en inkomen, psychisch en sociaal welbevinden, zingeving en dagbesteding). Zorgboerderijen wordt aangeraden om hier rekening mee te houden en daar (nog) meer op in te spelen. Zij lijken zich daar nog

niet altijd voldoende van bewust en lijken vaak nog te veel georiënteerd op de AWBZ-wetgeving. Dit maakt dat een rol voor zorgboerderijen binnen de Wmo nog geen vanzelfsprekende kwestie is. Door de zorgboerderij open te (blijven) stellen voor een bredere doelgroep kunnen mogelijk kosten worden bespaard en meerdere Wmo-doelstellingen tegelijkertijd worden nagestreefd. Zorgboerderijen doen er daarom goed aan om hun zorg voor mensen met dementie aan te vullen met andere mogelijkheden, zoals leer-, ervarings- en participatieplaatsen voor andere doelgroepen. Op die manier kunnen zij gemeenten breed ondersteunen bij hun nieuwe verantwoordelijkheden.

Zorgboerderijen; nu al verantwoordelijk voor verbreding van het aanbod

Zorgboerderijen beschouwen zichzelf als een waardevolle toevoeging op het reguliere zorgaanbod. Zij bieden een ander, meer vitaliserend, zorgconcept in een landelijke omgeving. Aansluitend daarop komt uit recent onderzoek naar voren dat de doelgroep die gebruik maakt van dagopvang op een zorgboerderij zich onderscheidt van de doelgroep die gebruik maakt van reguliere voorzieningen voor dagopvang (zoals dagopvang in een verzorgingshuis). Aan dagopvang op zorgboerderijen wordt vooral deelgenomen door mannen die vaak nog een partner als mantelzorgers hebben. Aan reguliere dagopvang daarentegen wordt vooral deelgenomen door vrouwen die vaak kinderen als mantelzorgers hebben. Zorgboerderijen dragen dus nadrukkelijk bij aan een verbreding van het zorgaanbod voor mensen met dementie en hun mantelzorgers. Doordat mensen de voorziening kunnen kiezen die het best bij hen past, is de kans op deelname in de maatschappij voor hen en hun mantelzorgers het grootst. Gemeenten doen er goed aan om dit in hun overwegingen mee te nemen.

“We hebben al een aantal jaren een werkgroep van zorgboeren die regelmatig overleg met ons heeft om te kijken van hoe gaan jullie jezelf verhouden, ook naar die nieuwe ontwikkelingen toe?”

Beleidsmedewerker Wmo

Zorgboeren moeten de boer op; gemeenten ook!

Kernboodschappen voor zorgboeren

Wat kunnen zorgboerderijen die dagopvang aanbieden aan mensen met dementie doen om te anticiperen op de komende veranderingen?

- Zorg voor een goede en voortdurende presentatie bij gemeenten en versteviging van de positie van de zorgboerderij in het Wmo-beleid. Maak kennis met Wmo-beleidsambtenaren.
- Verdiep u meer in de belangen van de gemeenten en het karakter van de Wmo en probeer daar in uw zorgaanbod zo goed mogelijk op aan te sluiten.
- Heb ook oog voor andere mogelijke doelgroepen en gebruik uw creativiteit en kennis om deze doelgroepen te ondersteunen op uw zorgboerderij. Bied de gemeente deze mogelijkheden aan.

En wat nog meer?

- Voor zover dat nog niet is gebeurd, cluster met andere zorgboeren en probeer een duidelijke en gemeenschappelijke visie uit te dragen naar gemeenten.
- Zoek aansluiting bij reguliere aanbieders van dementiezorg (bv. via lokale dementienetwerken) en zorg ervoor dat uw zorgboerderij wordt opgenomen in de sociale kaart van het dementienetwerk bij u in de regio.

Kernboodschappen voor gemeenten

Wat kunnen gemeenten doen om dagopvang voor mensen met dementie op een zorgboerderij een afgewogen plaats te bieden in nieuw Wmo-beleid?

- Verdiep u in het fenomeen zorglandbouw en maak gebruik van de informatie die daarover beschikbaar is.
- Maak kennis met de zorgboerderijen in uw omgeving en laat u informeren over hetgeen daar gebeurt.
- Spreek met cliënten en mantelzorgers om inzicht te krijgen in de lokale zorgbehoefte. Creëer een aanbod waarin de keuzevrijheid voor burgers gehandhaafd blijft.
- Betrek naast reguliere zorgaanbieders ook zorgboeren uit uw omgeving bij de vormgeving van het Wmo-beleid.
- Overweeg welke functies zorgboerderijen voor mensen met dementie in uw omgeving nog meer kunnen hebben voor uw burgers en het gemeentelijke beleid. Spreek daarover met de zorgboeren.
- Wees bewust van het feit dat zorgboerderijen voorzien in een aanvullend en verbredend voorzieningenaanbod.

En wat nog meer?

- Blijf in contact met de buurgemeenten, ook als er straks een schaalvergroting heeft plaatsgevonden.

Meer informatie

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het RIVM, Centrum voor Voeding, Preventie en Zorg: Simone de Bruin (simone.de.bruin@rivm.nl of 030 274 4352).

Referenties

- Alzheimer Nederland en Vilans (2012). Zorgstandaard Dementie, definitief concept, versie 1. Beschikbaar op: <http://www.alzheimer-nederland.nl/media/11405/Zorgstandaard%20Dementie%20PDF.pdf>.
- Alzheimer Nederland (2013). Wat is dementie? Beschikbaar op: <http://www.alzheimer-nederland.nl/informatie/wat-is-dementie.aspx>.
- De Bruin SR (2009a). Sowing in the autumn season. Exploring benefits of green care farms for dementia patients (proefschrift). Wageningen Universiteit, Wageningen.
- De Bruin SR, Oosting SJ, Kuin Y, Hoefnagels ECM, Blauw YH, De Groot CPGM en Schols JMGA (2009b). Green care farms promote activity among elderly people with dementia. *Journal of Housing for the Elderly*, 23(4): 368-389.
- De Bruin SR, Oosting SJ, Tobi H, Blauw YH, Schols JMGA en De Groot CPGM (2010a). Day care at green care farms: a novel way to stimulate dietary intake of community-dwelling older people with dementia? *The Journal of Nutrition, Health & Aging*, 14 (5): 352-357.
- De Bruin SR, (2010b). Met ouderen de boer op! *Denkbeeld*, 21(4), p.26-28.
- Ernst & Young en Trimbos instituut (2012). De zin van zorglandbouw. Maatschappelijke businesscase dagbesteding door zorgboerderijen. Ernst & Young Advisory: Den Haag.
- Federatie Landbouw & Zorg (2012). Landbouw en zorg groeit. Beschikbaar op: <http://www.landbouwzorg.nl/index.php?pagid=55&hb=72>.

Dit is een uitgave van:

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven

www.rivm.nl

Auteurs Simone de Bruin (RIVM), Peter Hop (LEAS bureau voor zorgvernieuwing), Claudia Molema (RIVM), Stéphanie Nowak (RIVM), Caroline Baan (RIVM) en Simon Oosting (Wageningen Universiteit).

Financier Alzheimer Nederland.

Fotografie Wim en Marga Waanders (Erve Knippert, Haaksbergen) en Conny van der Schriek-van Meel (Zorgboerderij Levensvreugde, Den Hout).